

کارایی نسبی مدیریت دارایی و بدهی^۱ (ALM) در بانکداری اسلامی^۲

بیژن بیدآباد^۳ محمود الهیاری فرد^۴

کلید واژه‌ها: مشارکت در سود و زیان، بانکداری اسلامی، بانکداری، مدیریت دارایی و بدهی

طبقه‌بندی: JEL: G21, G24

چکیده

در این مقاله ساختار مدیریت دارایی و بدهی و ابزارهای مربوط به آن در بانکداری اسلامی را بررسی می‌نمائیم. از آنجا که در بانکداری اسلامی سپرده‌گذاران در منافع بانک شریکند لذا می‌توان گفت که بانکداری اسلامی به دنبال حداکثرسازی منافع ذینفعان از جمله سپرده‌گذاران است، از اینرو تفاوت‌هایی در شیوه‌های مدیریت دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف مشاهده می‌شود. این تفاوت اولاً ناشی از متفاوت بودن سیستم حسابداری بانکداری اسلامی با بانکداری متعارف است و ثانیاً حرمت ربا و ویژگیهای فقهی آن مبین آن است که عامل زمان به تنهایی عامل تعیین‌کننده افزایش بازدهی سرمایه نیست و مشارکت در سود و یا زیان ناشی از سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد به عنوان رکن اساسی معاملات پولی تلقی می‌شود. این دو عامل مهم در مدیریت دارایی و بدهی بانکداری اسلامی قابل توجه می‌باشند. ویژگیهای اثر این عوامل در این دو نوع بانکداری در ایجاد ارزش افزوده اقتصادی بررسی و نهایتاً با مقایسه شاخصهای مالی در این دو نوع بانک به کارایی بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف می‌رسیم.

^۱ Assets and Liabilities Management (ALM)

^۲ - این مقاله برای ارائه در کنفرانس زیر نوشته شد و مورد قبول قرار گرفت ولی به دلیل شرایط ناامنی کشور پاکستان برگزاری کنفرانس به تعویق افتاد:

^۳ 3rd International Conference on Islamic banking and Finance, Karachi, Pakistan, 24 -25 March, Islamic Development Bank, IDB, 2008.

^۴ دکتر بیژن بیدآباد، مشاور اقتصادی، موسسه مطالعات و پژوهشهای بازرگانی <http://www.bidabad.com/> bijan@bidabad.com

^۴ محمود الهیاری فرد: کارشناس اقتصادی اداره تحقیقات و برنامه ریزی بانک ملی ایران Allahyarifard@gmail.com

مقدمه

مدیریت دارائی و بدهی در برگیرنده مجموعه‌ای از ابزارها و روش‌های فنی است که خلق ارزش برای سهامداران و کنترل ریسک را مد نظر قرار می‌دهد. از آنجا که یکی از وظایف اصلی مدیریت مالی بانکها مدیریت دارایی و بدهی است از اینرو بانکها به منظور افزایش سودآوری خود با نظارت بر ریسک به منظور حداقل نمودن ضرر و زیان ناشی از معاملات خود از تکنیک‌های مدیریت دارائیه‌ها و بدهی (ALM) استفاده می‌نمایند. ارزیابی مناسب از وضعیت مدیریت دارائی و بدهی یک بانک مستلزم درک صحیح از ماهیت دارائیه‌ها و بدهیه‌ها، مشتریان، اقتصاد و محیط رقابتی حاکم بر آن بانک خواهد بود. از اینرو قبل از ارائه و شناخت نسبت به ابزارهای مدیریت دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی معرفی چارچوبهای بانکداری اسلامی، ساختار دارایی و بدهی، بازار، مشتریان، و سایر عوامل تاثیرگذار بر مدیریت دارایی و بدهی الزامی است.

همخوانی و ناهمخوانی نظریات اقتصادی با اقتصاد اسلامی

یکی از اهداف مورد نظر در اقتصاد اسلامی ایجاد ارزش افزوده و حداکثر سازی رفاه اجتماعی در اقتصاد است. از طرفی نظریات اقتصاد رفاه و همچنین نظریات نوین مدیریت در کسب و کار، بویژه در بانکداری نوین بین‌الملل، بدنبال خلق ارزش و حداکثرسازی منافع ذینفعان است. شاید یکی از دلایل حرمت ربا در اقتصاد اسلامی ناشی از تاثیرگذاری موجات بازار پول در بخش حقیقی اقتصاد باشد که منجر به واگرایی اقتصاد از رشد متعادل بلندمدت و عدم تعادل در بازار پول و سایر بازارها خواهد شد. از اینرو می‌توان همخوانی در تئوریهای اقتصادی متعارف با اقتصاد اسلامی را مشاهده نمود هرچند که این همخوانی در تمامی تئوریهای اقتصادی مشاهده نمی‌شود. تمایز اصلی بانکداری اسلامی و متعارف را می‌توان در اصل حرمت ربا دانست، در این میان ملاحظات ربوی و غیر ربوی در معاملات متأثر از استنباط عقلی فقها و دانشمندان اقتصاد اسلامی است و در این میان وجود اختلاف آراء و نظرها اجتناب ناپذیر است. بیدآباد و هرسینی (۱۳۸۲) با توسل به اصل حکمت در اصول فقه که قواعد شریعت را مبتنی بر عقل می‌داند معیارهایی برای تشخیص محدوده ربا معرفی می‌نمایند. بر تشخیص عملیات مالی ربوی و غیرربوی در برقراری چهار شرط خلاصه می‌شود^۵ که اولاً وام‌دهنده در سود و زیان فعالیت اقتصادی وام‌گیرنده سهیم باشد و ثانیاً نرخ دریافت مازاد (بهره) نباید از پیش مشخص و شرط شود و ثالثاً گرفتن بهره در قرض‌های مصرفی ربا است و رابعاً خرید و فروش ارز به معنی تبدیل پول داخلی به اسعار خارجی ربا نیست. بر اساس این معیارها عملکرد بانکهای غیرربوی با رویکردهای مدیریت دارایی و بدهی همگامی خاصی را می‌طلبد، به نحوی که با بکارگیری تکنیک‌های مدیریت دارایی و بدهی می‌توان کارائی و کارآمدی این شیوه

^۵ بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی (۱۳۸۲) تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستی‌های فقه متداول در کشف

احکام شارع <http://www.bidabad.com/doc/reba9.html>

این موضوع به نحو دیگری در بیدآباد، بیژن و محمود اللهیاری فرد (۱۳۸۴) تشریح شده است: فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق سازوکار مشارکت در سود و زیان (PLS) (بانکداری اسلامی)، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین، سال اول، شماره سوم، زمستان ۱۳۸۴،

صفحات ۲۷-۱. <http://www.bidabad.com/doc/pls-it-2.html> <http://prd.moc.gov.ir/jnec/farsi/3rd/Article2.pdf>

Bidabad, Bijan, Economic-juristic analysis of usury in consumption and investment loans and contemporary jurisprudence shortages in exploring legislator commandments. Proceeding of the 2nd International Islamic Banking Conference. Monash University of Malaysia. 9-10 September 2004. Reprinted in: National Interest, Journal of the Center for Strategic Research, Vol. 2, No. 1, winter 2006, pp. 72-90. Tehran, Iran. <http://www.bidabad.com/doc/reba-english-4.html>

بانکداری را بهبود بخشید. بانکداری اسلامی نیز همانند بانکداری متعارف بدنبال حداکثرسازی ثروت سهامداران است با این تفاوت که سهامداران حقیقی بانک اسلامی شامل تمامی ذینفعان اعم از سپرده‌گذاران، سرمایه‌گذاران و شرکای تجاری خواهد بود. ثروت سهامداران از طریق ارزش بازاری سهام، مبلغ سود پرداختی و خلق ارزش قابل اندازه‌گیری است. ارزش بازاری سهام و یا خلق ارزش متأثر از سه عامل: جریان نقدی⁶ ناشی از توانایی مالی سهامداران، زمان‌بندی جریات نقدی، و ریسکهای موجود در جریان نقدی می‌باشد. در بانکداری اسلامی نیز حداکثرسازی ثروت سهامداران از طریق حداکثرسازی خلق ارزش مد نظر است که این شیوه باید با رعایت اصول تعریفی فوق در ارتباط با ربا صورت پذیرد. در این مقاله شاخص ارزش افزوده اقتصادی بعنوان معیار خلق ارزش مد نظر قرار می‌گیرد.

ساختار داراییها و بدهیها در بانکداری اسلامی

شناخت ساختار دارایی و بدهی در بانکداری اسلامی مستلزم آنست تا بطور مختصر مروری بر اقلام داراییها و بدهیها که مبتنی بر شریعت اسلامی است داشته باشیم.

جدول ۱: ساختار کلی دارایی و بدهی در بانک اسلامی

داراییها	بدهیها و حقوق صاحبان سهام
<p><u>دارائیهای جاری:</u></p> <p>موجودی نقد</p> <p>سرمایه گذاری کوتاه مدت</p> <p>حسابها و اسناد دریافتی</p> <p>مطالبات</p> <p>تسهیلات اعتباری در قالب عقود اسلامی</p> <p>سرمایه گذاریهای مستقیم</p> <p><u>دارائیهای ثابت:</u></p> <p>دارائیهای ثابت مشهود</p> <p>دارائیهای ثابت نامشهود</p> <p>سرقفلی</p> <p>سایر دارائیها</p>	<p><u>بدهیها:</u></p> <p>حسابها و اسناد پرداختی</p> <p>سپرده های بانکها و موسسات اعتباری</p> <p>سپرده های امانی</p> <p>سپرده های سرمایه گذاری</p> <p>سود سهام پرداختی</p> <p>حسابهای پرداختی بلندمدت</p> <p>اعتبارات دریافتی بلندمدت</p> <p><u>حقوق صاحبان سهام:</u></p> <p>سرمایه</p> <p>اندوخته قانونی</p> <p>اندوخته احتیاطی</p> <p>سود و زیان انباشته</p>
جمع دارائیها	جمع بدهی و حقوق صاحبان سهام
<u>اقلام زیر خط دارائیها</u>	<u>اقلام زیر خط بدهیها</u>
تعهدات مشتریان بابت فروش محصولات و خدمات بانکداری اسلامی	تعهدات بانک بابت فروش محصولات و خدمات بانکداری اسلامی

⁶ Cash flows

دارائیهها و بدهیهها در بانکداری اسلامی:

منبع و ماخذ دارائیهها در بانک اسلامی همانند بانکداری متعارف ناشی از ارزش ویژه و بدهیهها خواهد بود، به بیان دیگر رکن اساسی در سودآوری بانک اسلامی که ناشی از دارائیهها می باشد با منشاء داخلی، تحت عنوان ارزش ویژه و با منشاء خارجی تحت عنوان بدهیهها معرفی می شوند. دارائیههای با بازده بانکداری اسلامی که در قالب مصارف معرفی می شوند متأثر از منابع پولی و ثروت حقوق صاحبان سهام و یا منابع سپرده گذاران می باشد، که برحسب درجه نقدینگی آنها می تواند در قالب یکی از عقود اسلامی معرفی شوند.

موجودی نقد:

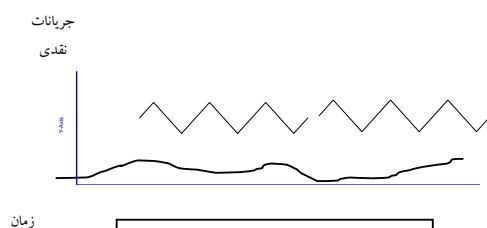
این نوع از دارایی در بانکداری اسلامی همانند سایر بانکهای متعارف به منظور پرداخت تعهدات بانک نگهداری می شود. عدم بازدهی این نوع از دارائیهها و تبعات سوء ناشی از عدم کفایت نقدینگی و یا به بیان دیگر افزایش ضرر و زیان ناشی از ریسک نقدینگی، کمیته دارایی و بدهی⁷ (ALCO) را برآن داشته تا تبدیلی⁸ بین هزینه نگهداری نقدینگی و ریسک نقدینگی انجام دهند. بطور کلی میزان بهینه نگهداری نقدینگی از رابطه ۱ بدست خواهد آمد.

نقدینگی ناشی از دارایی AL_t

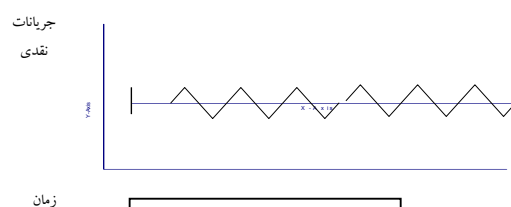
تخمین نقدینگی ناشی از بدهی ELS_t

تخمین نقدینگی مورد نیاز در زمان ELN

$$1) LR_t = \frac{AL_t + ELS_t}{ELN_t} \geq \sigma$$

نمودار ۲: بانکداری متعارف

نمودار ۱: بانکداری اسلامی

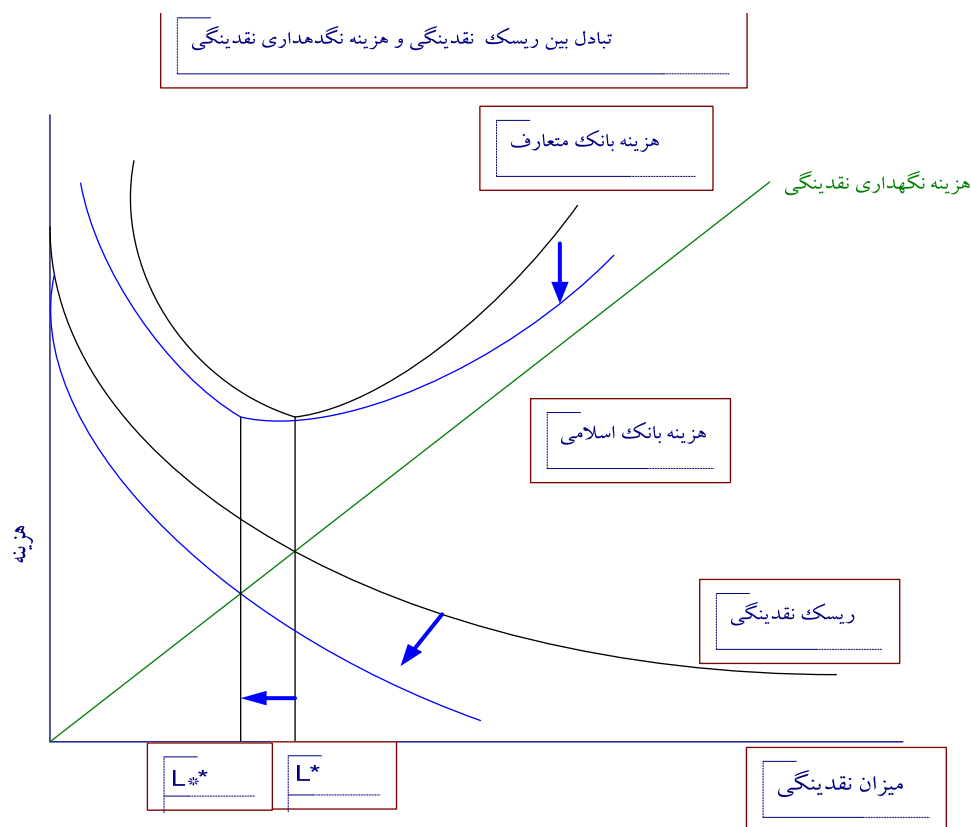
در این رابطه نشان داده شده است که نسبت نقدینگی در زمان مورد نظر می بایست بیشتر از قدر مطلق یک انحراف معیار σ باشد. در بانکداری اسلامی واریانس جریان نقدینگی مورد نیاز (ELN) کمتر از بانکداری متعارف می باشد زیرا نرخ بازدهی در بانکداری اسلامی به دلیل مکانیزمهای مشارکت در سود و زیان (PLS) منبث از نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد می باشد و این موجب ثبات در نرخ بهره و جریانان وام دهی و سپرده گذاری خواهد شد. زیرا نرخ بازدهی مربوط به ساختارهای تولیدی است و باثبات است و برعکس آن نرخ بهره در بازارهای پولی کم ثبات می باشد. وقتی مکانیزمهای مشارکت در سود و زیان نرخ بهره در بازارهای پولی را به نرخ بازدهی در بخش تولید بصورت قراردادهای مستقیم میخکوب می کند نتیجتاً نرخ بهره به تبعیت از نرخ بازدهی باثبات می شود. باثبات شدن نرخ بهره (نرخ بازدهی) منابع بکار گرفته شده در بانکداری مشارکت در سود و زیان) در سمت عرضه تقاضا برای منابع پولی (سرمایه گذاری)

⁷ Asset Liability Committee (ALCO)

⁸ Trade off

منجر به تثبیت نرخ بهره سپرده‌ها (یا سود سپرده‌ها در مشارکت در سود و زیان بانک) می‌شود و نهایتاً جریانات نقدی بانک تثبیت می‌شوند. زیرا سپرده‌گذاران نیز همانند متقاضیان منابع در بانکداری مشارکت در سود و زیان به عنوان شرکای تجاری و تامین‌کنندگان منابع مالی طرحهای اقتصادی در بانکداری اسلامی خواهند بود. همانطور که در نمودارهای ۱ و ۲ نشان داده شده است نرخ بازدهی و جریانات وام دهی و سپرده‌گذاری در بانکداری اسلامی با ثبات تر از بانکداری متعارف است. از اینرو همانطور که در نمودار ۳ نشان داده شده است منحنی ریسک نقدینگی در بانکداری اسلامی به سمت پایین انتقال (افزایش شیب) و از اینرو میزان نقدینگی بهینه در بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف کمتر خواهد بود.

نمودار ۳ وضعیت بهینه نقدینگی مورد نیاز بانک را در دو شیوه بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف نشان می‌دهد. به بیان دیگر در این نمودار تبادل ریسک نقدینگی و هزینه فرصت نگهداری دارائیهای نقد نشان داده شده است. مطابق نمودار با افزایش دارائیهای نقدی هزینه ریسک نقدینگی کاهش می‌یابد (نزولی بودن نمودار ریسک نقدینگی)؛ از طرفی با افزایش دارائیهای نقدی، هزینه فرصت نگهداری دارائیهای نقد (صعودی بودن هزینه نگهداری نقدینگی) افزایش می‌یابد. در هر نقطه از میزان دارائیهای نقد (نقدینگی مورد نیاز در محور افقی) مجموع هزینه‌های ناشی از ریسک نقدینگی و هزینه نگهداری نقدینگی بصورت دو نمودار تجمعی U شکل در بالای شکل برای دو نوع بانکداری متعارف و اسلامی نشان داده شده است. میزان بهینه نقدینگی از تلاقی نمودار هزینه نگهداری نقدینگی و ضرر و زیان ناشی از عدم کفایت نقدینگی در دو نوع سیستم بانکداری در نقاط L^* برای بانکداری متعارف و L^{**} برای بانکداری اسلامی نشان داده شده است.

کاهش نقدینگی مورد نیاز در بانک اسلامی موجب خواهد شد تا هزینه فرصت نگهداری دارائیهای نقد کاهش یافته و

منابع در مقایسه با بانکداری متعارف به سمت سرمایه‌گذاریهای مشارکتی که عملاً به مثابه خرید دارایی‌های کم ریسک می‌باشد حرکت نماید. زیرا عملاً مشارکت در سود و زیان مستلزم اقدامات نظارتی بانک بر عملیات وام‌گیرنده نیز می‌باشد که این نظارت ریسک کمتر و افزایش بازدهی سرمایه‌وام داده شده را بهتر محقق می‌نماید. برای تطبیق شاخص‌های مالی هردو شیوه بانکداری سهم داراییهای نقد و به بیان دیگر سهم نقدینگی مورد نیاز از محل دارائیه‌ها و بدهیه‌ها را در بانکداری اسلامی و متعارف به ترتیب با b_{PLS} و b_{Con} نشان می‌دهیم. بر اساس استدلال انجام شده از نمودارهای فوق به این نتیجه خواهیم رسید که رابطه $b_{Con} > b_{PLS}$ برقرار است.

دارائیه‌ها با درجه نقدینگی بالا:

بانکهای اسلامی به منظور استفاده از دارائیه‌های نقدی خود می‌توانند نسبت به خریداری برخی از دارائیه‌های با بازده اقدام نمایند. این نوع از دارائیه‌ها به رغم درجه نقدینگی بالا دارای بازدهی می‌باشند و بانکها می‌توانند از بازدهی حاصل از مشارکت در طرحهای سرمایه‌گذاری نیز بهره‌مند شوند. صکوک^۹ و اوراق مشارکت نمونه‌ایی از این نوع از دارائیه‌هاست که جانشین اوراق قرضه در بانکداری اسلامی شده است. نگهداری این نوع از دارائیه‌ها وابسته به وضعیت نقدینگی، نرخ تورم، نرخ بازدهی در بخش حقیقی اقتصاد و همچنین شرایط اقتصادی و مقررات و ... خواهد بود.

حساب‌ها و اسناد دریافتنی:

منشاء این نوع از دارائیه‌ها ناشی از تسهیلات اعتباری بانک اسلامی در قالب عقود اسلامی خرید دین می‌باشد. خرید این نوع از دارائیه‌ها توسط بانک تابعی از درجه اعتباری مشتری، نرخ بازدهی و شرایط اقتصادی خواهد بود.

مطالبات:

مطالبات بانک، آن دسته از دارائیه‌های خریداری شده ناخواسته‌ایی است که مشمول مخاطرات اعتباری بانک می‌شود. مجموع مطالبات معوق و سررسید گذشته تسهیلات اعتباری اعم از دولتی، غیردولتی، بدهی بدهکاران بابت اعتبارات اسنادی پرداخت شده در قالب عقود اسلامی، اسناد دریافتنی لاوصول و غیره در این طبقه قرار می‌گیرند. کیفیت این نوع از دارائیه‌ها از نظر بازدهی در بانکها اعم از اسلامی و غیراسلامی بسته به نوع وثائق رهنی و غیر رهنی متفاوت است که برای محاسبه ذخیره مطالبات مشکوک الوصول و ریسک اعتباری مورد توجه کمیته دارایی و بدهی (ALCO) قرار می‌گیرد. استاندارد ذخیره مطالبات مشکوک الوصول (مجموع ذخیره عمومی و اختصاصی) نسبت به مانده تسهیلات اعتباری می‌بایست در حد قابل قبولی (استاندارد ۰.۲٪ مانده خالص تسهیلات اعتباری) باشد. یکی از امتیازات بانکداری اسلامی نسبت به بانکداری متعارف افزایش شفافیت^{۱۰} در اقلام ترازنامه‌ای می‌باشد، زیرا مشارکت در سود و زیان (PLS) موجب خواهد شد تا اقلام مطالبات مشکوک الوصول و معوق کاهش یابد. در صورت ورشکستگی و شکست طرح

^۹ صکوک یکی از ابزارهای تامین مالی اسلامی است که مبتنی بر عقد اجاره می‌باشد. صکوک یا اوراق بهادار اجاره می‌تواند بر اساس دو عقد اجاره عادی و یا اجاره به شرط تملیک باشد. در نوع اول انتشار اوراق و ارائه آنها به دارندگان سرمایه به منظور در اختیار گرفتن منابع پولی صورت می‌گیرد. سرمایه به و کالت از صاحبان اوراق صرف خرید کالاهای سرمایه‌ایی و مصرفی بادوام بمنظور انجام عقد اجاره با افراد مورد نیاز این کالاها خواهد شد. در پایان مدت اجاره، کالاها در بازار کالاهای اسقاطی به فروش می‌رود. اجاره بهاء در مقاطع معین پس از کسر هزینه در اختیار صاحبان اوراق قرار خواهد گرفت. در نوع اوراق اجاره به شرط تملیک پس از پایان مدت اجاره کالای اجاره داده شده بطور مجانی و یا در مقابل دریافت مبلغی به تملیک مستاجر در خواهد آمد. جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به "اوراق بهادار اجاره (صکوک اجاره)"، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابزارهای نوین مالی در نظام بانکداری اسلامی، بانک توسعه صادرات ایران، فروردین ماه ۱۳۸۶.

^{۱۰}Transparency

سرمایه گذاری مبلغ سرمایه گذاری بطور مستقیم به حساب هزینه منظور می شود و در این حالت صورت های مالی در بانکداری اسلامی از شفافیت بیشتری نسبت بانکداری متعارف برخوردار خواهد بود.

تسهیلات اعتباری در قالب عقود اسلامی:

عمده فعالیت های موسسات واسطه گر مالی مربوط به تسهیلات اعتباری است، به بیان دیگر موسسات واسطه گر مالی در دو بازار پول فعالیت می کنند به نحویکه از یک سو تقاضاکننده منابع پولی سپرده گذاران و از سوی دیگر عرضه کننده منابع پولی به سرمایه گذاران می باشند. درآمد این موسسات ناشی از تفاوت بین سود دریافتی و سود پرداختی است که در اصطلاح بانکی تحت عنوان حاشیه سودهی یا Mark up شناخته می شود. حرمت ربا از سوی اسلام و سایر ادیان الهی و همچنین کار و فعالیت به عنوان محور خلق ارزش از جمله ویژگیهای خدمات و محصولات بانکداری اسلامی است و از اینرو در این نوع بانک گرایش به سمت عقود مشارکتی با سود متغیر خواهد بود.

بطور کلی فروش دارائیهای در قالب محصولات اعتباری به شرح جدول ذیل قابل تقسیم بندی است^{۱۱}. هر چند بسیاری از این محصولات به نظر وارد در حریم ربا هستند^{۱۲} ولی مورد استفاده بانکهای اسلامی نظیر ایران قرار دارند.

جدول ۱: محصولات اعتباری در بانکداری اسلامی

عقود مبادله ایی		عقود مشارکتی		قرض الحسنه	
نوع بازدهی	محصول	نوع بازدهی	محصول	نوع بازدهی	محصول
سود معین ^{۱۴}	فروش اقساطی، اجاره به شرط تملیک، سلف، خرید دین، جعاله، استصناع	مشارکت در سود (سود متغیر) ^{۱۳}	مضاربه (عام و خاص)، مشارکت مدنی، مشارکت حقوقی، سرمایه گذاری مستقیم، مزارعه، مساقات	کارمزد ثابت	ازدواج، تهیه جهیزیه، درمان بیماری، تعمیرات مسکن، کمک هزینه تحصیلی، کمک برای ایجاد مسکن در روستاها و سایر واحدهای تولیدی و صنعتی

محصولات اعتباری رایج در بانکداری اسلامی فعلی را می توان به سه بخش عمده عقود قرص الحسنه، مشارکتی و مبادله ایی تقسیم نمود. در تسهیلات اعتباری قرض الحسنه بانکها مجاز به دریافت سود نیستند و کارمزد می بایست معادل خدمات انجام شده دریافت شود حجم این نوع از داراییها می بایست معادل منابع قرض الحسنه تعیین گردد. بازدهی عقود مشارکتی می بایست بر مبنای فعالیت در بخش حقیقی اقتصاد و مبتنی بر مشارکت در سود و زیان (PLS) حاصل از

^{۱۱} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به هدایتی، علی اصغر و همکاران، «عملیات بانکی داخلی - ۲»، موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی ایران، چاپ پنجم، ۱۳۸۱، ص ۹.

^{۱۲} مراجعه شود به بیژن بیدآباد و عبدالرضا هر سینی (۱۳۸۲) شرکت سهامی بانک غیررئوی و بازمینی ماهیت ربوی و غیررئوی عملیات بانکی متداول. مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی «نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران»، ۳-۴ دی ۱۳۸۲، پژوهشکده

اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، صص ۲۲۴-۱۹۳، تهران. <http://www.bidabad/doc/sherkat6.htm>

^{۱۳} Variable rate

^{۱۴} Flat rate

سرمایه‌گذاری تعیین شود. از طرفی بازدهی عقود مبادله‌ای بر مبنای فروش مجدد دارایی به متقاضی خواهد بود. درباره این عقود از نظر شبهات ربوی معامله اتفاق نظر وجود ندارد.^{۱۵} و فقط در اینجا ارجحیت معاملات از نظر فقه اسلامی که مورد توافق و اجماع صاحب‌نظران است، بر محصولات اعتباری مبتنی بر عقود مشارکتی است، هرچند که نظام‌های نظارتی و حسابداری فعلی جوابگوی نیاز واقعی نظام بانکداری غیرربوی نیست.^{۱۶} ایجاد بازار ثانویه برای خرید و فروش گواهی سپرده در این نوع از سرمایه‌گذاری، استفاده از ابزار بیمه سپرده‌ها و انتقال ریسک عملیاتی به سپرده‌گذاران و همچنین اخذ کارمزد توسط بانک از جمله فرآیندها و سازوکارهای مطرح می‌باشد.^{۱۷}

سرمایه‌گذاری مستقیم:

یکی دیگر از اقسام دارائیه‌ها از طریق توسعه زیرساخت‌ها توسط بانکهای اسلامی است که در قالب سرمایه‌گذاریهای مستقیم بانکها در طرح‌های زیربنایی بزرگ می‌باشد.^{۱۸}

منابع پولی قابل سرمایه‌گذاری ناشی از بدهی (سپرده‌ها):

عمده‌ترین اقسام بدهی بانکهای غیرربوی، انواع سپرده‌هایی است که از سوی بخشهای مختلف اعم از حقیقی و حقوقی، خصوصی و دولتی سپرده‌گذاری شده‌اند. سپرده‌های بانک اسلامی را می‌توان بطور کلی به سپرده‌های قرض‌الحسنه و سرمایه‌گذاری تفکیک نمود. سپرده‌های قرض‌الحسنه اعم از جاری و پس‌انداز فاقد هزینه مالی برای بانک خواهند بود. نوع دیگری از انواع منابع بانکی شامل سپرده‌های سرمایه‌گذاری است که بانک اسلامی بر اساس مکانیزم مشارکت در سود و زیان می‌تواند بعنوان واسطه‌گر و جوه در بخشهای مختلف اقتصادی بکار بگیرد و بازدهی حاصل از آن را به نسبت زمان و سهم‌الشرکه به سپرده‌گذار پرداخت نماید. علی‌القاعده در بانکداری اسلامی کلیه سپرده‌های قرض‌الحسنه می‌بایست در اختیار تسهیلات اعتباری قرض‌الحسنه قرار گیرد.

سرمایه:

سرمایه مهمترین شاخص در ثبات مالی بانک محسوب می‌شود. یکی از استانداردهای بین‌المللی کمیته نظارتی بال ۱ و ۲ شاخص کفایت سرمایه می‌باشد. شاخص کفایت سرمایه^{۱۹} از نسبت مجموع سرمایه جزء اول^{۲۰} و دوم^{۲۱} به دارائیه‌های

^{۱۵} لازم به توضیح است که برخی ضرورتی بر انجام تقسیم‌بندی عقود در قالب قرض‌الحسنه، عقود مشارکتی و مبادله‌ای ندانسته و برخی معتقدند که عقود جعله و استصناع می‌تواند در قالب عقود مشارکتی تعریف گردند.

^{۱۶} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به: بیدآباد بیژن، محمود الهیاری فرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق مشارکت در سود و زیان (بانکداری اسلامی)، فصلنامه علمی- پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، شماره سوم. الگوی جدیدی از بانکداری اسلامی، در این مقاله مطرح می‌باشد. و این الگو با استفاده از مکانیزم PLS از طریق اتصال سپرده‌گذاران به طرح‌های سرمایه‌گذاری در بخش حقیقی اقتصاد قابل اجرا خواهد بود. این طرح در مراحل اولیه خود می‌تواند در سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت بخش‌های مسکن و ساختمان و بازرگانی در قالب عقود مشارکتی و مضاربه‌ای می‌تواند به محک اجرای آزمایشی برسد.

^{۱۷} جهت اطلاعات بیشتر در مورد الگوی بانکداری مشارکت در سود و زیان مراجعه شود به: بیدآباد و همکاران (۱۳۸۷)، طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS). اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران.

^{۱۸} چنانچه این نوع سرمایه‌گذاریها دولتی باشند و بازدهی آنها کمتر از بازدهی بخش حقیقی اقتصاد باشد می‌بایست از دولت یارانه دریافت شود.

^{۱۹} Capital Adequacy

^{۲۰} Tier 1 or Core Capital

^{۲۱} Tier 2 or Supplemental Capital

موزون به ریسکهای اعتباری (در بال ۱) و همچنین ریسکهای اعتباری، عملیاتی و بازار (در بال ۲) حاصل می‌شود. این نسبت برای بانکهای عضو کمیته نظارتی بال می‌بایست حداقل $\delta = 8\%$ باشد (رابطه ۲).

$$CA = \frac{C1 + C2}{RWA} \geq \delta$$

تفاوت ساختاری فعالیت بانکداری متعارف و بانکداری اسلامی در بعد فعالیت‌های اقتصادی موجب شده است تا نظرات مختلفی در ارتباط با محاسبه نرخ کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی به شرح ذیل مطرح شود:

- مشارکت در سود و زیان (PLS)^{۲۳} و عدم اخذ وثیقه در این نوع از معاملات با ضرائب بالاتری از ریسک اعتباری نسبت به بانکداری متعارف همراه خواهد بود.
- مشارکت در سود و زیان به معنی مشارکت هم در سود و هم در زیان است، از اینرو محاسبه ضرائب ریسک برای دارائیه‌های بانک اسلامی می‌بایست به نسبت سهم سپرده‌گذاران و سهم بانک محاسبه شود. به بیان دیگر در محاسبه نرخ کفایت سرمایه می‌بایست میانگین موزون ریسک سهم مشتری از محاسبه کفایت سرمایه در معراج کسر خارج شود. از اینرو برای رسیدن به حد مطلوب کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف نیاز به سرمایه کمتری خواهد بود.
- کیفیت سایر اقلام دارائیه‌ها اعم از بالای خط و زیر خط ترازنامه بانکداری اسلامی همانند بانکداری متعارف دارای ضرائب متفاوت از نظر ریسک اعتباری، عملیاتی و بازار می‌باشند.

حداکثر سازی ارزش افزوده اقتصادی (EVA)^{۲۴} در بانکداری غیررئوی:

منابع پولی قابل سرمایه‌گذاری بانک غیررئوی ناشی از دو منبع سپرده‌های سرمایه‌گذاری مبتنی بر بدهی^{۲۵} و سرمایه^{۲۶} جزء اول^{۲۷} بانک می‌باشد. بانک اسلامی با در اختیار گرفتن منابع، پس از کسر اندوخته قانونی و یا اندوخته احتیاطی، منابع را در قالب عقود مشارکتی (با سود متغیر) بکار گرفته و بازدهی ناشی از سرمایه‌گذاری بصورت مشاع و بر مبنای سیستم حسابداری تعهدی را محاسبه و بین سهامداران^{۲۸} تقسیم خواهد نمود. هدف بانک اسلامی حداکثر سازی منافع سهامداران اعم از سپرده‌گذاران و ذینفعان (مالکین قانونی) خواهد بود.

در این بخش با ارائه شاخص ارزش افزوده اقتصادی (EVA) بعنوان معیار خلق ارزش بدنبال بررسی تطبیقی نظام بانکداری اسلامی و متعارف خواهیم بود. محاسبه ارزش افزوده اقتصادی در ادبیات نظری اقتصاد به روشهای مختلفی مطرح شده است، به نحویکه در تمامی روشهای ارائه شده هزینه فرصت سرمایه^{۲۹} را محاسبه و از سود خالص (سود پس از کسر مالیات) بنگاه کسر می‌نمایند.^{۳۰} بنابراین به منظور حداکثر سازی تابع ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در دو نظام بانکداری اسلامی و متعارف ضروری است که تابع هدف ارزش افزوده اقتصادی دو نظام بانکی را بررسی نمائیم.

$$EVA = \pi - r K$$

²² Risk-Weighted Asset (RWA)

²³ Profit and Loss Sharing (PLS)

²⁴ Economic Value Added (EVA)

²⁵ Debt Capital

²⁶ Equity Capital

²⁷ Tier 1 (Core) Capital

²⁸ Stakeholders

²⁹ Opportunity cost of capital

³⁰ جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به: http://www.l2manage.com/methods_eva.html

۳)

r میانگین وزنی هزینه فرصت سرمایه^{۳۱} (WACC) است که بصورت برون زا و از بازدهی بخش حقیقی اقتصاد تبعیت می نماید و r_{PLS} نرخ بازدهی بخش حقیقی اقتصاد می باشد. بنابراین رابطه ۳ ارزش افزوده اقتصادی است که در آن π سود و K سرمایه بانک اسلامی خواهد بود. نرخ بازدهی در سیستم PLS همان نرخ بهره وری است در صورتیکه نرخ بازدهی و یا نرخ بهره در بانکداری متعارف برابر با نرخ بهره بازار به اضافه نرخ ریسک می باشد. بنابراین می توان بر اساس روابط زیر نرخ بازدهی دو نظام را تحلیل نمود. تعریف می کنیم که نرخ بازدهی مشارکت در سود و زیان (PLS) برابر با مجموع نرخ بهره بازار (r_m) بعلاوه امید ریاضی یک انحراف تصادفی است.

$$۴) r_{PLS} = r_m + E(div)$$

این انحراف تصادفی محتوی ریسک اعتباری بعنوان عامل منفی و بازدهی برنامه ریزی نشده به عنوان عامل مثبت می باشد. برابری بازدهی بخش حقیقی اقتصاد با نرخ بهره بازار وابسته به جمله انحراف خواهد بود. بنابراین سه رابطه منطقی زیر را می توان نوشت.

$$I) \text{ If } E(div)=0 \rightarrow r_{PLS} = r_{Con}$$

چنانچه امید ریاضی جمله انحراف برابر صفر باشد آنگاه هر دو نرخ به یکدیگر همگرایی خواهند داشت.

$$II) \text{ If } E(div)>0 \rightarrow r_{PLS} < r_{Con}$$

چنانچه انحراف افزایش یابد آنگاه نرخ بازدهی در PLS کمتر از نرخ بازدهی در بانکداری متعارف خواهد بود.

$$II) \text{ If } E(div)<0 \rightarrow r_{PLS} > r_{Con}$$

چنانچه انحراف کاهش یابد آنگاه نرخ بازدهی در PLS بیشتر از نرخ بازدهی در بانکداری متعارف می باشد.

سود از رابطه ۵ که همان تفاوت بین درآمد و هزینه می باشد حاصل می شود.

$$۵) \pi = TR - TC$$

درآمد مشاع بانک ناشی از منابع پولی قابل دسترس بانک و کارمزد و درآمد ناشی از ارائه خدمات و محصولات غیراعتباری است، که مطابق رابطه ۶ محاسبه می شود. FD منابع قابل دسترس، r نرخ بازدهی ناشی از سرمایه گذاری در بخش حقیقی اقتصاد می باشد.

$$۶) TR = FDr_{PLS} + BF$$

منابع قابل دسترس بانک از رابطه ۷ محاسبه می شود که در آن a نرخ ذخیره قانونی که توسط بانک مرکزی به منظور سیاست های پولی دریافت می شود و b نرخ ذخیره احتیاطی و یا اولیه^{۳۲} به منظور پرداخت تعهدات کوتاه مدت بانک می باشد.

$$۷) FD = D(1 - a - b_{PLS})$$

هزینه بانک در معادله ۸ نشان داده شده است به نحویکه شامل هزینه های عملیاتی OC و هزینه های غیرعملیاتی NOC است. هزینه های غیرعملیاتی در برگیرنده هزینه های کارکنان، اداری و استهلاک است. هزینه های عملیاتی شامل هزینه های مربوط به ریسک اعتباری (ذخیره مطالبات مشکوک الوصول) و ریسک عملیاتی می باشد که در مدل ریاضی آن

^{۳۱}Weighted Average Cost of Capital

^{۳۲}Primary Reserve

بعنوان ضریبی (θ) از منابع قابل دسترس برای عرضه تسهیلات اعتباری تعریف و در معادله ۹ نشان داده شده است. در بانکداری اسلامی مطالبات معوق و سررسید گذشته در عقود مشارکتی وجود نخواهد داشت زیرا بانک سود و یا زیان ناشی از مشارکت را به سپرده گذار منتقل مینماید و خود از این معامله کارمزد دریافت می نماید. از طرفی بدلیل وجود فرآیندهای بررسی اولیه طرح های سرمایه گذاری و همچنین نظارت های مختلف هنگام اجرای طرح در نوع بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS) نکول مطالبات در مقایسه با بانکداری متعارف کاهش می یابد. از این نظر ضریب θ در بانکداری اسلامی در مقایسه با بانکداری متعارف کاهش می یابد. بنابر بر اساس استدلال فوق رابطه $\theta_{PLS} < \theta_{Con}$ در مقایسه برقرار است.

$$۸) TC = OC + NOC$$

$$۹) OC_{PLS} = \theta_{PLS}(1 - a - b_{PLS})D$$

جایگزینی روابط فوق در تابع ارزش افزوده اقتصادی سیستم PLS در معادله ۱۰ نشان داده شده است.

$$۱۰) EVA_{PLS} = [D_t(1 - a - b_{PLS})r_{PLS} + BF_t - \theta_{PLS}(1 - a - b_{PLS})D_t - NOC_t - rK_t]$$

از طرفی هزینه های عملیاتی در بانکداری متعارف در رابطه ۱۱ نشان داده شده است.

$$۱۱) OC_{Con} = [\theta_{Con}(1 - a - b_{Con}) + i]D$$

که در آن i میانگین وزنی نرخ سود پرداختی به سپرده گذاران و r میانگین وزنی نرخ سود دریافتی از وام گیرندگان می باشد. تابع ارزش افزوده اقتصادی در این حالت مطابق رابطه ۱۲ خواهد بود.

$$۱۲) EVA_{Con} = [D_t(1 - a - b_{Con})r_{Con} + BF_t - iD_t - \theta_{Con}(1 - a - b_{Con})D_t - NOC_t - rK_t]$$

رابطه های ۱۰ و ۱۲ نمایانگر تابع ارزش افزوده اقتصادی در دو نظام بانکداری PLS و متعارف است. به دلایل ذیل می توان استنباط نمود که ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود.

- از آنجا که ذخیره احتیاطی در بانکداری PLS (b_{PLS}) کمتر از بانکداری متعارف است (b_{Con}) از اینرو کارایی منابع پولی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود. زیرا بدلیل ثبات در جریان نقدی وجوه در بانکداری PLS به منظور پوشش ریسک نقدینگی به منابع احتیاطی کمتری نسبت به بانکداری متعارف نیاز است.
- عدم وجود و یا کاهش مطالبات معوق و مشکوک الوصول در بانکداری PLS بدلیل انجام قراردادهای مشارکتی و نظارت بر جریان سرمایه گذاری از اینرو ضریب θ_{PLS} نسبت به بانکداری متعارف θ_{Con} کمتر است. از اینرو عدم وجود این نوع دارایی غیر کارآمد گردش جریان مالی در بانکداری PLS را در مقایسه با بانکداری متعارف افزایش داده و این خود موجب افزایش ارزش افزوده اقتصادی در این نوع سیستم بانکداری می شود.
- نرخ بازدهی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر است ($r_{PLS} > r_{Con}$) از اینرو ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود.

با بررسی این سه عامل و پارامتر در مدل و همچنین استفاده از استدلال منطقی و ریاضی و تجزیه و تحلیل آن به این

نتیجه خواهیم رسید که ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در سیستم بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف بیشتر خواهد بود. برای آزمون این فرضیه براساس مطالعات موردی از مصادیق، نگاهی به صورتهای مالی بانکداری اسلامی بانک RHB مالزی در مقایسه با بخش بانکداری متعارف همان بانک می‌اندازیم.

بررسی تطبیقی برخی از شاخص‌ها در بانکداری اسلامی و بانکداری متعارف

در جدول ۲ شاخص نسبت آنی در دو بخش بانکداری PLS و بانکداری متعارف برای بانک RHB نشان داده شده است. ضریب b که همان شاخص نسبت آنی است، بدلیل ثبات در جریان نقدی وجوه در بانکداری PLS نسبت به بانکداری متعارف کمتر است. بنابراین کاهش ضریب b عامل موثر در افزایش ارزش افزوده اقتصادی (EVA) در بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف خواهد بود.

جدول ۲: بررسی مقایسه‌ای سهم دارائیهای نقد در و سیستم بانکداری PLS و متعارف (ضریب b)

بانک سرمایه گذاری RHB		بانک اسلامی RHB		شرح
۲۰۰۷/۰۳/۳۱	۲۰۰۶/۱۲/۳۱	۲۰۰۷/۰۳/۳۱	۲۰۰۶/۱۲/۳۱	
۳۵۱۷۷	۳۴۱۴۷	۳۵۰۳۵	۲۱۲۸۳	موجودی نقد در بانکها وسایر موسسات مالی
۷۲۶۷۵۵۰۹	۶۸۳۴۷۵۶	۸۲۳۹۹۷۱	۸۰۹۲۲۶۵	کل دارایی RM,000
%۴۸	%۵۰	%۴۳	%۲۶	نسبت آنی = $\frac{\text{دارائی آنی}}{\text{بدهی جاری}}$

ماخذ: صورتهای مالی بانک اسلامی RHB و بانک سرمایه گذاری RHB^{۳۳}

در جدول ۳ بطور موردی قسمت دیگری از خصوصیات بانکداری PLS مورد بررسی قرار گرفته شده است. کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول و شفافیت در صورتهای مالی یکی دیگر از خصوصیات بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف می‌باشد. مطابق جدول ۳ نسبت ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به تسهیلات معاملاتی^{۳۴} (در بانکداری PLS) و وامهای پرداختی^{۳۵} (در نظام بانکداری متعارف) در بانکداری PLS بدلیل عقود مشارکتی و مضاربه‌ای و نظارت بر آن در مقایسه با بانکداری متعارف کمتر خواهد بود. این عامل در افزایش ارزش افزوده اقتصادی بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف نقش معناداری را ایفا می‌نماید.

³³ http://www.rhb.com.my/about_rhb/financial/pdf/AC_31_Mar_07_final.pdf;

http://rhislamicbank.com.my/pdf/RHBIB%20Annual%20Report%202006_FinSec.pdf

³⁴ Gross Financing and Advances

³⁵ Loans and Advances

جدول ۳: بررسی مقایسه‌ای ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول سیستم بانکداری PLS و متعارف (ضریب θ)

بانک سرمایه‌گذاری RHB		بانک اسلامی RHB		شرح				
۲۰۰۷/۰۳/۳۱		۲۰۰۶/۱۲/۳۱		۲۰۰۷/۰۳/۳۱		۲۰۰۶/۱۲/۳۱		
سهم	مبلغ	سهم	مبلغ	سهم	مبلغ	سهم	مبلغ	
عمومی	٪۱/۵۹	۱۳۱۲۸	٪۱/۳۸	۱۰۴۳۲	٪۱/۷۸	۷۸۴۷۹	٪۱/۸۰	۷۷۰۵۹
اختصاصی	٪۷/۷۴	۶۳۷۲۴	٪۱۲/۷۲	۹۶۴۵۸	٪۱/۱۲	۴۹۳۷۴	٪۱/۱۴	۴۸۸۲۲
کل	٪۹/۳۴	۷۶۸۵۲	٪۱۴/۱۰	۱۰۶۸۹۰	٪۲/۸۹	۱۲۷۸۵۳	٪۲/۹۵	۱۲۵۸۸۱
مجموع معاملات و یا وام‌های پرداختی (ناخالص) RM,000		۷۵۸۱۷۳		۴۴۱۶۹۴۵		۴۲۷۳۴۵۴		

ماخذ: صورتهای مالی بانک اسلامی RHB و بانک سرمایه‌گذاری RHB^{۳۶}

در جدول ۴ برخی از شاخص‌های مالی در دو رویه بانکداری PLS و بانکداری متعارف نشان داده شده است. این شاخص‌ها در دو گروه شاخص‌های سودآوری و کفایت سرمایه در دو نحوه بانکداری بررسی و مقایسه می‌شوند. شاخص‌های سودآوری نسبت بازده دارائیه‌ها^{۳۷} (ROA) و نسبت بازده ارزش ویژه^{۳۸} (ROE) را شامل می‌شوند. مطابق این جدول نسبت‌های سودآوری در بانکداری PLS در مقایسه با بانکداری متعارف بیشتر است. بالا بودن این نسبت‌ها بیانگر بالا بودن کارایی و افزایش ارزش افزوده اقتصادی در نظام بانکداری PLS خواهد بود.

شاخص کفایت سرمایه بصورت یکسان در دو نظام و مطابق با استاندارد کمیته نظارتی بال محاسبه شده است. شاخص اولی نرخ کفایت سرمایه اصلی که از نسبت سرمایه جزء اول به دارائیه‌های موزون به ریسک محاسبه می‌شود و شاخص دوم از نسبت مجموع سرمایه جزء اول و سرمایه جزء دوم به دارائیه‌های موزون به ریسک قابل محاسبه می‌باشد.

جدول ۴: مقایسه برخی شاخص‌های مالی بانکداریهای PLS و متعارف

بانک سرمایه‌گذاری RHB		بانک اسلامی RHB		شرح			
۲۰۰۷/۰۳/۳۱		۲۰۰۶/۱۲/۳۱		۲۰۰۷/۰۳/۳۱		۲۰۰۶/۱۲/۳۱	
ROA (تاثیر گذار بر ضریب r)	٪۰/۱۵۹	٪۰/۹۶	٪۰/۲۷	٪۱/۰۷			
ROE (تاثیر گذار بر ضریب r)	٪۱/۶۴	٪۹/۲۴	٪۳/۲۸	٪۱۳/۲۵			
نسبت کفایت سرمایه اصلی (شامل ریسک بازار) ^{۳۹}	٪۱۸/۵۰	٪۲۰/۲۹	٪۱۷/۳۶	٪۱۷/۷۸			
نسبت کفایت سرمایه (شامل ریسک بازار) ^{۴۰}	٪۱۴/۶	٪۱۶/۰۲	٪۱۵/۴۴	٪۱۵/۸۴			

ماخذ: صورتهای مالی بانک اسلامی RHB و بانک سرمایه‌گذاری RHB^{۴۱}

^{۳۶} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به منابع فوق

^{۳۷} Return On Assets (ROA)

^{۳۸} Return On Equity (ROE)

^{۳۹} Core capital ratio (inclusive of market risk)

^{۴۰} Risk-weighted capital ratio (inclusive of market risk)

^{۴۱} جهت اطلاع بیشتر مراجعه شود به منابع فوق

مطابق جدول ۴ نسبت‌های بازده دارایی و بازده ارزش ویژه بانکداری اسلامی در دو مقطع مورد بررسی بیشتر از بانکداری متعارف می‌باشد. از اینرو رابطه $r_{PLS} > r_{Con}$ بیانگر افزایش بازدهی بانکداری مبتنی بر PLS نسبت به بانکداری متعارف است که در صورتهای مالی دوشیوه بانکداری RHB خود را نشان می‌دهد. نسبت کفایت سرمایه اول (اصلی) و نسبت کفایت سرمایه دوم با احتساب ریسک‌های اعتباری و بازار در بانکداری متعارف بیشتر از بانکداری اسلامی است. بالابودن این نرخ در بانکداری متعارف ناشی از محاسبه یکسان (مطابق با استاندارد کمیته نظارتی بال) این دو شاخص برای هر دو نوع شیوه بانکداری است. مشارکت در سود و زیان، کاهش ضرائب ریسک و انتقال بخشی از ریسک به سپرده‌گذاران در نظام بانکداری PLS موجب خواهد شد که این شاخص نیز در مقایسه با بانکداری متعارف افزایش یابد.^{۴۲} به بیان دیگر کاهش دارائیهای کم بازده و پرریسک در قالب مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول، تغییر ضرائب ریسک مبتنی بر استانداردهای اسلامی، انتقال بخشی از ریسک به سپرده‌گذاران موجب خواهد شد تا نرخ کفایت سرمایه در بانکداری مبتنی بر PLS نسبت به بانکداری متعارف افزایش یابد.

خلاصه و نتیجه‌گیری

ویژگیهای بانکداری مبتنی بر مشارکت در سود و زیان (PLS) موجب خواهد شد که ارزش افزوده اقتصادی (EVA) بعنوان شاخصی برای خلق ارزش در این شیوه بانکداری نسبت به بانکداری متعارف بیشتر باشد. عوامل موثر بر ارزش افزوده اقتصادی در قالب شاخص‌های مختلف مدیریت ترانزنامه در این مقاله از مناظر بهینه‌سازی اقلام دارائیهای، کاهش ریسک اعتباری و افزایش شفافیت و همچنین افزایش نرخ بازدهی مورد توجه قرار گرفته شده است. کاهش نوسانات جریان‌های پولی و ثبات آن در بانکداری PLS موجب کاهش ذخیره احتیاطی نقدی به منظور پوشش ریسک نقدینگی می‌شود. از طرفی با آزاد شدن این نوع از دارائیهای و خرید دارائیهای با بازده بیشتر، موجب افزایش ارزش افزوده اقتصادی خواهد شد. ویژگی مشارکت در سود و زیان و ضرورت نظارت مداوم در سرمایه‌گذاری از جمله عوامل موثر بر حذف و یا کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول و همچنین افزایش شفافیت در صورتهای مالی بانکداری مبتنی بر PLS خواهد بود. عدم وجود این نوع از دارائیهای غیرکارآمد و گردش صحیح و سالم منابع موجب افزایش بازدهی و در نهایت افزایش ارزش افزوده اقتصادی در این شیوه از بانکداری خواهد شد. افزایش ثبات و سلامت مالی در بانکداری مبتنی بر PLS از طریق افزایش بازدهی و کاهش ریسک قابل حصول است. بررسی و مطالعه صورتهای مالی دو نظام بانکداری RHB گواهی بر ادعای افزایش خلق ارزش از طریق شاخص ارزش افزوده اقتصادی در بانکداری مبتنی بر PLS در مقایسه با بانکداری متعارف می‌باشد. بررسی مقایسه‌ای یکی دیگر از شاخص‌های ارزیابی سلامت مالی دو شیوه بانکداری نسبت کفایت سرمایه می‌باشد. این نسبت با منظور نمودن خصوصیات بانکداری مبتنی بر PLS که می‌بایست در تعریف مجدد ضرائب ریسک، کاهش مطالبات معوق و مشکوک‌الوصول، تغییر کیفیت دارائیهای از منظر ریسک و افزایش بازدهی مورد توجه قرار گیرد موجب افزایش نرخ کفایت سرمایه در بانکداری اسلامی نسبت به بانکدار متعارف خواهد شد. محاسبه یکسان و مبتنی بر استانداردهای کمیته بال موجب انحراف در بررسیهای مقایسه‌ای مالی بانکها خواهد

^{۴۲} در این راستا ضروری است سازمانهای بین‌المللی مانند IFSB و AAOIFI نسبت به تدوین استانداردهای ارزیابی و عملکردی مخصوص بانکهای اسلامی به منظور ایجاد تعامل بیشتر بانکهای اسلامی در سطح بین‌المللی طراحی و اعلام نمایند.

گردید. در این میان سازمانهای اسلامی بین‌المللی مانند AAOIFI و IFSB و همچنین IDB در تدوین این نوع از استانداردها نقش ممتازی را خواهند داشت. استفاده از استانداردهای تدوین شده از سوی سازمانهای بین‌المللی مانند کمیته نظارتی بال با رعایت اصول و چارچوب نظری بانکداری اسلامی به منظور ایجاد تعامل و یکپارچه‌سازی با بانکداری بین‌المللی مفید به نظر می‌رسد.

فهرست منابع

- هدایتی، علی اصغر و دیگران "عملیات بانکی داخلی - ۲"، موسسه عالی بانکداری ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، چاپ پنجم ۱۳۸۱.
- بیدآباد، بیژن، ژینا آقایی، مهستی نعیمی، آذرننگ امیراستوار، سعید صالحیان، سعید نفیسی زیده سرایی، علیرضا مهدیزاده چله بری، حجت الله قاسمی صیقل سرایی، بیژن حسین پور، سعید شیخانی، محمود الهیاری فرد، محمد صفایی پور کارشناس و نادیا خلیلی ولائی. (۱۳۸۷) طرح تفصیلی بانکداری مشارکت در سود و زیان (PLS)، اداره تحقیقات و برنامه‌ریزی، بانک ملی ایران، ۱۳۸۷.
- بیدآباد بیژن، محمود الهیاری فرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در تحقق مشارکت در سود و زیان (بانکداری اسلامی)، فصلنامه علمی - پژوهشی اقتصاد و تجارت نوین معاونت برنامه‌ریزی و امور اقتصادی وزارت بازرگانی، شماره سوم
- بیدآباد، بیژن و عبدالرضا هرسینی (۱۳۸۲) تحلیل فقهی - اقتصادی ربا در وام‌های مصرفی و سرمایه‌گذاری و کاستی‌های فقه متداول در کشف احکام شارع <http://www.bidabad.com/doc/reba9.html>
- بیژن بیدآباد و عبدالرضا هرسینی (۱۳۸۲) شرکت سهامی بانک غیرربوی و بازبینی ماهیت ربوی و غیرربوی عملیات بانکی متداول. مجموعه مقالات سومین همایش دوسالانه اقتصاد اسلامی «نظریه اقتصاد اسلامی و عملکرد اقتصاد ایران»، ۴-۳ دی ۱۳۸۲، پژوهشکده اقتصاد، دانشگاه تربیت مدرس، صص ۲۲۴-۱۹۳، تهران. <http://www.bidabad.com/doc/shekat6.htm>
- جین دارمین و یوسف قف. بیسادا (رضوی، سید حسین صحاف، مترجم)، "مدیریت دارایی و بدهی"، پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۵
- مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابزارهای نوین مالی در نظام بانکداری اسلامی، بانک توسعه صادرات، فروردین ۱۳۸۶.
- اوراق بهادار اجاره (صکوک اجاره)، مجموعه مقالات همایش بین‌المللی ابزارهای نوین مالی در نظام بانکداری اسلامی، بانک توسعه صادرات ایران، فروردین ماه ۱۳۸۶
- Donald R.Fraser, Benton E. Gup, James W. Kolari, "Commercial banking the management of risk", South-Western college, 2001
- http://www.rhb.com.my/about_rhb/financial/pdf/AC_31_Mar_07_final.pdf
- http://rhibislamicbank.com.my/pdf/RHBIB%20Annual%20Report%202006_FinSec.pdf

Assets and Liabilities Management in Islamic Banking⁴³

Bijan Bidabad⁴⁴

Mahmoud Allahyarifard⁴⁵

Keywords: Islamic banking, ALM, Capital adequacy, Risk management, PLS

Abstract

In this paper, we are going to consider assets and liabilities management (ALM) structure and instrument in Islamic banking. Since in Islamic banking depositors take partnership in benefits of bank so Islamic banking follows to maximizing benefits of beneficiaries and among them depositors. Therefore, there are dissimilarities between ALM approaches in Islamic banking and conventional banking. First, this dissimilarity comes from differences on accounting system in Islamic banking in comparison to conventional banking. Secondly, usury illegality and its related jurisprudence specifications indicate that time is not the solely the effective factor on increasing equity (deposited capital) return; but profit and loss sharing resulted from investment in real economy sector is the essential base in monetary transactions. These two important factors are considerable factors in Islamic ALM. In this paper we consider influence specifications of these factors in two banking approaches for creating economic value added (EVA). Comparison of financial indices for the two type of banking leads us that Islamic banking is more efficient than conventional banking.

⁴³ - Paper prepared accepted to be presented at the 3rd International Conference on Islamic banking and Finance, Karachi, Pakistan, 24 -25 March, 2008.

⁴⁴ - Economic Advisor to Institute for Trade Studies and Research, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

<http://www.bidabad.com/> bidabad@msn.com Bijan@bidabad.com Tel: (+98)-21-88360810 Fax: (+98)-21-88360811

⁴⁵ - Expert of R&D Dept., Bank Melli Iran ,Office: +98.21.88916343, Fax: 98.21.88905436, Email:

Allahyarifard@gmail.com